

محمد مازادوک و ویلیام پیکتال، سنیاح، همان نویسنده کارشناس آموزش و پرورش و اهل انگلستان بود که بیشترین شهرت خود را مدیون ترجمه انگلیسی قرآن یا عنوان معنای قرآن کریم (The Meaning of the Glorious Quran) است. وی در ۱۷ آوریل ۱۸۷۵ در لندن و در خانواده‌ای مذهبی متولد شد. پدر و پدربزرگانش کشیش کلیسای انگلیکان و ۷ خواهر خوانده‌اش را همه یونفدر سال‌های ۹۶-۱۸۹۴ در برخی کشورهای خاورمیانه از جمله فلسطین، لبنان و سوریه و نیز مدتی در ترکیه و بالکان به مسافرت پرداخت که افزون بر یادگیری زبان‌های عربی و ترکی، این گشت و گذار و آشنایی‌اش با فرهنگ و ادیان خاورمیانه، آینده فکری و سیاسی او را سمت و سو بخشید. برخی گفته‌اند در همین زمان وزارت امور خارجه انگلستان پیشنهاد سرکنسولی شهر حیدرآباد را داد اما وی به دلیل سن اندکش حدود ۲۰ سال - آن را نپذیرفت. در دوران جنگ جهانی اول، وی مدتی به ترکیه رفت و تا پایان جنگ در ۱۹۱۶، همواره علیه سیاست‌های استعماری انگلستان در باره ترکیه عثمانی فعالیت می‌کرد که این اقدامات سبب شد موقعیت‌های شغلی مهمی - از جمله نمایندگی انگلستان در دفتر کشورهای عرب (قاهره) - را از دست بدهد. با آنکه پیکتال ظاهر از مدتها پیش متمایل به دین اسلام شده و گویا تغییر مذهب داده بود، در ۲۹ نوامبر ۱۹۱۷ رسماً تشریف خود به دین اسلام را اعلام کرد و از آن پس نام محمد را برای خود برگزید.

به زبان دیگر

مازادوک پیکتال، مترجم قرآن کریم به زبان انگلیسی

♦ دکتر مرتضی کریمی تیا

پیکتال به دلیل تسلط بر قرآن و آشنایی با فرهنگ و تمدن اسلامی، خطیب و امام جماعت مسجد لندن و مدنی نیز ناتینگ‌هیل (Notting Hill) بود. مقالات و سخنرانی‌های او درباره مسائل فرهنگی و سیاسی جهان اسلام و تبلیغ جهانی دین اسلام در این مدت وی را در بسیاری از کشورهای اسلامی از جمله ترکیه و شبنهاره معروف ساخته بود. در سال ۱۹۲۰، پیکتال به افتخار مولانا محمد علی لاهوری (۱۸۷۲-۱۹۵۱) - از همسران فرقه احمدیه و مترجم معروف قرآن به زبان انگلیسی - سیاه‌پهانی بلنکو می در انگلستان برپا کرد و در مدت اقامت لاهوری در انگلستان، چندین بار با وی ملاقات و گفت‌وگو کرد. همین امر، کانون توجه او را از مسائل و حوادث فرهنگی و سیاسی ترکیه به سوی شبه قاره معطوف ساخت و البته اتهام تمایل یا تمییز از فرقه قادریه (احمدیه) را بر سر وی به همراه آورد. لاهوری همواره این اتهام را از خود نفی می‌کرد. پیکتال در سال ۱۹۲۰ به دعوت هیأت مدیره «وقایع نامه بمبئی» (Bombay Chronicle) برای سردبیری این مجله به شهر بمبئی در هندوستان رفت. تا آن زمان حدوداً ۵ سال در این شهر و ۲۰ سال در حیدرآباد دکن به سر برد. در سال ۱۹۲۵، در پی اختلاف با مدیران نشریه «وقایع نامه بمبئی» از سمت خود استعفا کرد و به خدمت دولت نایبالتی «ظلم حیدرآباد» (Nizamate of Hyderabad) درآمد. نخست به مدت ۲ سال مدیر یک دبیرستان پسرانه اسلامی و مسئول آموزش و پرورش کارمندان دولتی حیدرآباد بود و در ۱۹۲۷، سردبیر فصلنامه دولتی فرهنگ اسلامی (Islamic Culture) شد. این مجله هم‌چنان به صورت فصلنامه در حیدرآباد منتشر می‌شود.

مسلمان در شبه قاره و هند ریزتی می‌کرد. عاقبت این ترجمه در دسامبر ۱۹۲۰ در نیویورک منتشر شد اما مترجم با وجود تلاش بسیار نتوانست تأیید یا ترویجی از ریاست دانشگاه آلازهر مصر بر کار خویش به دست آورد. درباره ترجمه انگلیسی پیکتال از قرآن حرف و حدیث بسیار گفته‌اند. این اثر اولین ترجمه انگلیسی قرآن به قلم یک مسلمان است که زبان مادری‌اش انگلیسی بوده است. پیش از این بسیاری از غیر مسلمانان انگلیسی همچون جورج سبیل (۱۹۲۴)، الکساندر راس (۱۶۲۹)، دنوارد هنری پالمس (۱۸۸۰)، جان ماردول (۱۸۶۱) و برخی مسلمانان شبه قاره چون محمد عبدالعظیم خان (۱۹۰۵)، میرزا قوالفضل (۱۹۱۲-۱۹۱۱)، محبتعلی لاهوری (۱۹۱۷) و میرزا حیرت دهلوی (۱۹۱۶) ترجمه‌های کامل یا ناقصی از قرآن کریم انجام داده بودند. اما گویا پیکتال نخستین کسی است که در مقدمه ترجمه‌اش به صراحت کار خویش را برگردان مفهوم و معنای قرآن کریم می‌نامد و از به کار بردن نام ترجمه (Translation) در باره آن خودداری می‌کند. او در همان جاد علت این امر را ناتوانی انسان‌ها در تقلید و بازگردانی سبک بیان و نیز مضامین قرآنی می‌داند. شاید امروزه به تبع پیکتال است که غالباً مترجمان مسلمان قرآن و به ویژه مسلمانان عرب‌زبان ترجمه خود را «ترجمه معنی قرآن کریم» و نه ترجمه خود قرآن می‌نامند.

انگلیسی امروز رایج کار برند. پیکتال در مقدمه ترجمه خود از همکاری و همکاری علمی برخی روحانیون مصری از جمله محمد احمد القمراوی، سلیم الحجاری و شیخ مصطفی السراغی و نیز دکتر کرنکو (Dr. F. Krenkow) تشکر کرده و اناری چون تفسیر الجلائین، انوار التنزیل، بیضاوی و الکشاف زمخشری، سیره ابن هشام، صحیح بخاری و اسباب النزول و اقدی را منابع خویش شمرده است. اما شگفت آن است که شلابیر (W. G. Shellabear) یک سال پس از انتشار این ترجمه در مقاله‌ای شباهت‌های بسیار ترجمه پیکتال و ترجمه مولانا محمدعلی لاهوری را نشان داد و مدعی شد اساس ترجمه پیکتال ترجمه محمدعلی لاهوری (۱۹۱۷) است. شلابیر خاطر نشان می‌کند که در مقاله‌ای که در نقد و بررسی ترجمه قرآن پیکتال در روزنامه رسمی مصر (Egyptian Gazette) منتشر شده وی متهم به «پیوستن به فرقه احمدیه» شده است اما در پاسخ به این مقاله پیکتال چنین تبیینی را به کلی نفی کرده و گفته است: «من هیچ وقت به فرقه احمدیه پیوستم؛ نه آن روز که مسلمان می‌شدم حتی یکبار نام این فرقه را شنیده بودم و نه در هیچ زمان دیگری تمایلی به پیوستن به ایشان را داشتم». پس از نقل بخش‌هایی دیگر از این نزاع، شلابیر خود چنین قضاوت می‌کند که مقابله دقیق ترجمه قرآن پیکتال با ترجمه مولانا محمدعلی - مترجم فرقه احمدیه - به طور قاطع نشان می‌دهد که کار پیکتال چیزی بیش از بازنگاری و تجدید نظر در نسخه محمد علی نیست. وی بدین منظور ۲۰ آیه از سوره بقره - ۶۰ آیه از سوره آل عمران - ۱۴ آیه از سوره بزم و تمام ۱۵ سوره آخر قرآن را در این دو ترجمه مقایسه کرده و شباهت میان این دو ترجمه را غیر اتفاقی و غیر عادی دانسته است.

بیز به ترجمه انگلیسی را بنویس و در موارد بسیاری از آنها التماس گرفته است. ترجمه قرآن پیکتال علاوه بر تأثیر در جهان انگلیسی‌زبان و برخی ترجمه‌های انگلیسی متأخر، مورد توجه و گاه مبنای کار برخی مترجمان دیگر زبان‌ها نیز بوده است. از جمله این ترجمه‌ها می‌توان به ترجمه‌های پرتغالی (انتشار یافته در موزامبیک) و ترجمه‌های به زبان تاگالوگ (Tagalog) توسط مسلمانان مورو در فیلیپین اشاره کرد. در نقد و بررسی همه جنبه این ترجمه، مقاله مهمی تألیف شده است. به جز مقاله شلابیر با عنوان «آیا مسلمان می‌تواند قرآن را ترجمه کند؟» که در بلا بیان اشاره کردیم، اقبال حسین انصاری کتاب مختصری با عنوان تصحیح اضطلاع ترجمه انگلیسی پیکتال از قرآن کریم^(۱) تألیف کرده است که صدرا رحیم فدوی نقدهای این کتاب را بی‌ارزش خوانده و از مسر ناگامی به مسائل و فسون ترجمه می‌داند.

علاوه بر ترجمه قرآن و دستان‌های زیادی که پیکتال را در انگلستان و کشورهای اسلامی نامدار کرده است، مهم‌ترین اثر وی کتاب جمیع فرهنگ اسلام^(۲) است. این کتاب در واقع گرد آمده از مجموعه سخنرانی پیکتال است که وی در سال‌های ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ به دعوت «انجمن مسلمانان مدرسی» (Committee of Muslims in Madras) در شهر مدرس ایراد کرده و نخستین بار در ۱۹۲۷ در همان شهر به چاپ رسیده است. عناوین ۸ سخنرانی وی عبارتند از: فرهنگ اسلامی، علم و رشد و انحطاط، برادری، علم و هنر و ادب، تسلیح، اتهام جبرگرایی، روابط زن و مرد و مدینه‌المنه و وی با تسلط نسبتاً زیاد بر آیات قرآن و احادیث نبوی، در این کتاب می‌کوشد پارامی از اتهامات مستشرقان و برخی آرا را که در افکار عمومی غربیان رواج یافته است مردود شمارد و به دفاع از باورهای فرهنگی صحیح در دین اسلام بپردازد.

پیکتال پس از ۱۵ سال اقامت در شهرهای بمبئی و حیدرآباد در سال ۱۹۳۵ به دلین بمبئی بازنشین شد و با همسرش به

۱۳۳۳

زادگاه خود در انگلستان بازگشت و یک سال بعد در نوزدهم مه ۱۹۲۶ بر اثر اسهال شریان اکلیلی قلب درگذشت وی را در گورستان مسلمانان در شهر بروک وود (Brookwood) به خاک سپردند

منابع

- 1- «مفاهیم فقهیه» (مؤلف: مراد و داتر) معارف اسلامی، لاهور: انتشارات مکتب، ۱۳۹۰، ص ۶۲-۶۳
- 2- Shellbear, W.G. "Can a Muslim translate the Koran?" in The Muslim World, vol. 21, no. 2, April 1931, pp. 287-303.
- 3- Bosworth, C.E. "Pickthall" in Encyclopaedia of Islam, new ed., 1993, vol. VIII, pp. 305-306.
- 4- Pickthall, Mohammad Marmaduke, The Meaning of the Glorious Koran: An Explanatory Translation.
- 5- Pickthall, Mohammad Marmaduke, Cultural side of Islam, 2nd ed., New Delhi: Kitab Bhawan, 1981.
- 6- Clark, Peter; Marmaduke Pickthall, British Muslim, London: Quartet Books, 1986.

پی نوشت ها:

- ۱- به رغم شهرت اندک ترجمه قرآن وی این ترجمه از قوت و اعتبار خوبی برخوردار است درباره این مترجم بنگرید به مقاله زیر در پایگاه معارف دین و پرستش میرزا علیاده Sajida S. Atvi: "Lalbaik, Muhammad 'Alī" in The Encyclopedia of Religion, ed. by Mircea Eliade, New York: Macmillan, 1987, vol. 8, p.423.
- J.D. Pearson, "Bibliography of translations of the Qur'ān into 2. European Languages", in Arabic Literature to the End of the Umayyad Period, Cambridge University Press, 1983, pp. 507-510.
- Ülāsanoglu, Ekmeleddin. World Bibliography of Translations of 3. the Meanings of the Holy Qur'ān: Printed Translation 1515-1980. Istanbul, Research Centre for Islamic History, Art and Culture, 1986, pp. 97-102
- ۴- در میان ترجمه‌های مسلمانان معاصر، کار م. شاکر که به ترجمه‌های ششمی نامیده شده است، حیاتی‌ترین و بازنویسی از ترجمه مولانا محمدعلی لاهوری است. شهادت این دو ترجمه به اندازه‌ای است که جای هیچ‌کس در امر فقهی باقی نمی‌گذارد. تنها شاید ضرورت از این اثر، کار خود شاکر باشد که این نکته لازم است که علاوه بر چند نسبت ترجمه شاکر در اختلافات اصرار بر (تجه) بخش سی از آن با ویرایش آقایان جعفر خلیلی عراقی و مهدی گلشنی در اختلافات سازمان تبلیغات اسلامی (تهران) به چاپ رسیده است برای معرفی این ویرایش بنگرید به مقاله‌های خرمشاهی: «ترجمه انگلیسی جدید از قرآن مجید» در بیان سال اول، شماره ۱، تابستان ۱۳۷۳، ص ۱۰۸-۱۱۲.
5. English Iqbal Hussain Ansari. Corrections of Errors in Pickthall's Translation of the Glorious Qurān, the Scripture Whereof There is no Doubt. Karachi: The Author, 1991.
- ۶- در میان مطبوعات فارسی تنها یک مقاله در معرفی و تحسین ترجمه قرآن پیکتال نگاشته شده است: محمدحسین روحانی، همان‌جا که در زیر می‌آوریم: معرفی ترجمه انگلیسی قرآن کریم، مجله‌های مکتب، در بنامه، سال اول، شماره ۱، پاییز ۱۳۷۳، ص ۱۱۲-۱۱۳.
- MM, Pickthall, Cultural Side of Islam, Madras: Committee of 7. Muslims in Madras, 1927.

فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی، فارسی - انگلیسی، انگلیسی - فارسی، تهیه کنندگان: گروهی از پژوهشگران ویراستار: سید محمود موسوی، با مقدمه و اصلاحات سید حسین نصر، دفتر پژوهش و نشر مهروردی، تهران، ۱۳۸۴.

کتاب فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی، به نوشته شریفی، در این باره و لغوی انگلیسی‌هایی است که در معرفی ماخذ شریفی به زبان انگلیسی دیده می‌شود ترجمه و تفسیر معنوی دینی در قلمرو اسلام و تشبیه پس از انقلاب اسلامی روندی شتابان یافته است. نگاشته‌اند که با فرآورده ترجمه متنی‌ها و تفسیر ترجمه فتوحات شیعی، چه به صورت کتاب و چه روی اینترنت، شتابی از توفیقی مترجمان در برگرداندن دقیق، روان و رسای متون به انگلیسی بسیار در این ناتوانی که تنها در برگرداندن دقیق واژه‌ها و اصطلاحات که در لغت نویسی در دست به انگلیسی شریخ نمودار است در بسیاری از این ترجمه‌ها به واقع نشان دهنده چهره بیرونی مترجمان بر زبان مقصد است و در بسیاری موارد از رساندن معنای میراث است و فهمیدن برای مخاطب انگلیسی‌زبان بسیار می‌گذرد. اکنون گروهی از روحانیان نیز می‌خواهند و فاضل فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی را با بر پایه گزینش چند کتاب ترجمه معنوی عرفانی به زبان انگلیسی و استخراج واژگان و برابرها از آنها پدید آورده‌اند.

با آنکه چند حجج الاسلام سید محمود موسوی و پیکتال این مجموعه معرفی شده سید حسین نصر به دست گواهی اسلامی و استاد دانشگاه جورج واشینگتن در آمریکا سید محمدعلی پیکتال نوشته و تأکید کرده «پیکتال مداخل‌ها و معادل‌ها را از نظیر گذرانده و معادل‌های بسیاری به آن افزوده و فرمول‌های نیز حکم و اصلاح‌هایی در آن انجام داده» است به معنای عکس‌گویی همه به پیرزده در تدوین این فرهنگ فارسی - انگلیسی و انگلیسی - فارسی همکاری کرده است.

فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی اولین گسترده‌ای، اگر چه گزینی بی‌پوشینه است و بی‌قارغ از حلال‌ها و خطاهای ساختاری و محتوایی است. واژگان و اصطلاحاتی که در این فرهنگ آمده‌اند، یک مسو برآمده از گستره‌ای از واژگان ترجمه شده در منابع مترجمی ترجمه متون عرفانی یا اسلامی به انگلیسی است و بیشتر از آنکه فرهنگ به معنای این اصطلاحات کلمه باشد گویا گستره‌ای از واژگان و عبارات فارسی چندگانه است و از سوی دیگر، معادل برخی واژه‌ها و اصطلاحات عرفانی از زبان‌ها غیر فارسی است از نظیر ساختاری، فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی مشکلاتی، چند، خنثی و نه نیست.

بدون اصطلاح

مروری بر کتاب «فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی»

برای نمونه برخی «اشتراک لغوی» به معنای واژه‌ای که دو یا چند معنای متفاوت دارد (مانند شریک در فارسی) - تعبیر شریک Sharing in expression آمده در حالی که معادل Homograph در انگلیسی به همین معناست این اصطلاح پیش از اینکه عرفانی باشد دستوری است.

در برابر «بزرگی و اوصاف عالی» و «ملکوت» و فرجه‌های ساخته شده از آنها در این فرهنگ بر مبنای بسیاری هسته مثلا در حالی که در موارد چندی برای «ملکوت» Kingdom نهاده شده در برابر «عالم ملکوت» که متضاد عالم ملکوت است World of kingdom آمده است.

در پارهای موارد بی‌دقتی دستوری در برگردان اصطلاحات به چشم می‌خورد: «فرب فرایی» nearness of obligatory works آمده که باید به جای آن از حرف اضافه by استفاده شود: فرایی که از راه فرایض حاصل می‌شود (تعبیر obligatory works فرای فرایض می‌شود) خوب اصطلاحی نیست.

در بسیاری از موارد واژه‌های بدون توجه به کاربرد عرفانی آن معنا شده است: برای نمونه «خبر بر دلیل» argument, proof, reason آمده در حالی که در عرفان دلیل به معنای راهنما و هدایت‌دهنده است که از راه می‌رود دلیل در اصطلاح عرفانی به معنای نشانه نهر است. در معنای «دلالت» تنها معنای منطقی آن در denotation آمده که برای بیان مفهوم عرفانی آن دلالت حیرت‌کننده به راه نجات حافظ نام است.

بهر توجه به جایگزین گسترده معنای هر کلمه از مشکلات دیگر این فرهنگ است برای نمونه در برابر «شکل» تنها «Semblance» آمده و مثلا Form خبری نیست.

فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی با نفعی گرفتن اصول فرهنگ نویسی و ضرورت چگونگی نویسدگان بر زبان اصطلاحی انگلیسی داشته چندینی در میان فرهنگ‌های فارسی به دست می‌آورد. کمتر صفحه‌ای از این فرهنگ هست که پر است از خطای دستوری و معنایی باشد یا ناهماهنگی‌های فرهنگ نویسی در آن رعایت نشده باشد.

حاصل کار نویسدگان و ویراستار در این کتاب، فرهنگی است که به دست‌آور توان آن را از یک کار دشواری فراتر دانست این فرهنگ تنها چندین به کار مترجمان انگلیسی متون دینی در خارج از ایران می‌آید بلکه نیاز بیرون کشور و در این زمینه نیز بر نمی‌آورد و از آسختگی و نابسامانی ترجمه‌ها نمی‌کاهد. فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی چند نخست مجموعه فرهنگ اصطلاحات علوم و معارف اسلامی است. چند دوم این مجموعه ویژه فلسفه و کلام اسلامی است.

اینکه نویسدگان در منابع و جزیع بودن آنها و نبود نگرشی انتقادی به منابع ترجمه، سبب شده هر واژه و معنایی که در آن کتاب آمده و هر معنایی که هر مترجمی برگزیده، در این فرهنگ نیز زود باید از بس و این کتاب فرهنگ نویسی به مفهوم مترادف کلمه نیست و بیشتر فهرست‌وار گنجانده است.

دوم اینکه نگاشته‌ها به فهرست منابع کتاب و سپس واژگان گردانده، گواهی می‌دهد که پدیدآورندگان این فرهنگ چندین از سنت عرفانی - الهیاتی مسیحیت و یهودیت برای تدوین این فرهنگ بهره نرفته‌اند. بسیاری از اصطلاحاتی که در شاخه‌های گوناگون معارف اسلامی به کار می‌روند در الهیات مسیحی یا یهودی برابر دارد و آگاهی از سنت الهیاتی آن دو دین جز برای انگلیسی‌ها برای یافتن برابرهای انگلیسی برای اصطلاحات اسلامی ضروری است. این مشکل که از مشکل پیش گفته برآمده، موجب شده است بسیاری از معادل‌ها دقیق و درست نباشند و برای «اهل اصطلاح» انگلیسی‌زبان بی‌معنا یا ناآشنا به چشم آیند.

این فرهنگ حتی نظر شکل فرهنگ نویسی بی‌فایده و آشسته است. تپه‌های مداخل‌ها در بسیاری موارد در عایت نشدن یک مداخل چندین بار تکرار شده، برای مشتقات یک کلمه معادل‌های متفاوت پیشنهاد شده، در بسیاری موارد به جای معادل گذاری واژه‌ها عبارتی تصریح شده و بر انجام این معیار بخش فارسی انگلیسی و انگلیسی - فارسی هماهنگی نیست. برای نمونه برای کلمه «حرام» هر واژه‌نامه فارسی - انگلیسی آمده است Juridically forbidden, unlawful, و یا با استفاده Illicit پیشنهاد و در عوض در واژه‌نامه انگلیسی - فارسی Illicit به «نامشروع» معنا شده است. با در همین واژه‌نامه اصطلاح چند معنی Taboo آمده و معادل «محرمانه» در برابر آن نهاده شده است. در حالی که معرمانه با ناهماهنگی دارند و افزون بر این در اصطلاح عرفانی باید طور کلی اسلامی، محرمانه همان حریم‌ها هستند.

نمونه دیگر «فلس لوامه» یا واژگان نزدیک به آن مانند «فلس خار» است. جدا از اینکه معادل‌ها بیشتر به صورت عبارات آمده‌اند به صورت ترکیب و اصطلاح (Soul who blames برای نفس لوامه به جای Blaming the soul) نیز بخش فارسی و انگلیسی اشتگی فرارویی در مداخل‌های مربوط به آنها دیده می‌شود. بخش عمده دیگر مشکلات این فرهنگ به بیرون میانه آن نژاد می‌گردد. برای بسیاری واژه‌ها که در انگلیسی معادل‌های شناخته شده و رایج وجود دارند پدید آورندگان فرهنگ اصطلاحات عرفان اسلامی دست به چیل اصطلاح زدند.